

BAZILIJONŲ VIENUOLIJOS RYŠIAI SU VILNIAUS UNIVERSITETU

Ina Kazuro

Doktorantė
Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Knygotyros ir leidybos tyrimų katedra
Vilniaus universiteto biblioteka
El. paštas: ina.kazuro@mb.vu.lt

Santrauka. *Vilniaus universitetas kelis šimtmečius buvo pagrindinė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aukštoji mokykla, kurios įtaka reiškėsi įvairiose visuomeninio gyvenimo srityse – religijoje, politikoje, kultūroje. Straipsnyje nagrinėjama, kaip Vilniaus Alma Mater veikė Graikų apeigų Katalikų Bažnyčios bazilijonų vienuolijos (veikė 1617–1839 m.) raidą. Tuo tikslu išskiriamos trys grupės, atspindinčios dviejų institucijų ryšius: bazilijonai – universiteto studentai, bazilijonai – universiteto dėstytojai ir bazilijonai – universiteto partneriai švietimo srityje.*

Reikšminiai žodžiai: *Vilniaus universitetas (1579–1832), unitai, bazilijonai, aukštasis išsilavinimas, studentai, profesorai, mokytojai.*

Keywords: *Vilnius university (1579–1832), Greek catholics, Basilians, higher education, students, professors, teachers.*

Įvadas

1579 m. Abiejų Tautų Respublikos (toliau – ATR) valdovas Steponas Batoras ir Romos popiežius Grigalius XIII suteikė Jėzaus draugijai privilegiją įkurti Vilniuje universitetą. Iki 1773 m. jo studijų pobūdį lėmė jėzuitų *Mokymo nuostatai (Ratio studiorum)*, o panaikinus Jėzaus draugiją universitetas tapo pasaulietinis ir rengė studijų programas pagal valstybės institucijų nurodymus. Kelis šimtmečius Vilniaus *Alma Mater* buvo pagrindinė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) mokymo ir mokslo įstaiga, teikusi aukštąjį išsilavinimą, tinkamą politinei, mokslinei, literatūrinei, administracinei, teisinei

ir dvasinei veiklai. Į universitetą buvo kviečiami mokyti įvairių luomų jaunuoliai – bajoraičiai, miestiečiai, dvasininkai. Suteikdamas aukštąjį teologinį išsilavinimą, Vilniaus universitetas darė poveikį LDK katalikų diecezinės ir vienuolinės dvasininkijos raidai. Tarp įvairių vienuolių, siuntusių savo narius į universitetą, buvo Graikų apeigų Katalikų, arba Unitų, Bažnyčios bazilijonų vienuolijos (veikė 1617–1839 m.) jaunuolių.

Istoriografijoje pirmasis paminėjimas apie bazilijonus Vilniaus universitete aptinkamas filosofijos profesoriaus jėzuito Jono Proišhofo 1707 m. istoriniame veikalė *Akademijos laurais žydintis Jogailos ir*

Batoro Vilniaus universitetas. Proišhofas į žymesnių universiteto absolventų sąrašą įtraukia trijų bazilijonų vardus su trumpais apibūdinimais¹. Józefas Bieliński savo tritomyje *Vilniaus universitetas* beveik po dviejų šimtmečių atskleidžia, kad bazilijonai ne tik siuntė savo narius mokytis į universitetą, bet buvo su juo susiję ir kitais būdais². Pirmame tome, skirtame išorinei universiteto organizacijai, Bieliński užsima apie bazilijonus kaip Vyriausiosios dvasinės seminarijos prie Vilniaus universiteto studentus³. Čia pat autorius apžvelgia bazilijonų pedagoginį darbą XIX a. pradžios Vilniaus švietimo apygardoje, kurią valdė universitetas⁴. Antrame tome, skirtame mokslui Vilniaus universitete, Bieliński trumpai aptaria trijų bazilijonų – Cezario Kamińskiego, Augustino Tomaszewskio ir Benjamino Korzos, – ėjusių universiteto profesorių pareigas, darbą ir apžvelgia kai kurių bazilijonų rašytojų literatūrinius kūrinius, nors tie rašytojai nebuvo nei studentai, nei universiteto darbuotojai. Pagaliau trečiame tome, skirtame Vilniaus universiteto bendruomenei, vėl aptariami bazilijonai dėstytojai ir keli žymūs studentai. Beje, prie jų klaidingai priskiriami žymūs Graikų apeigų Katalikų Bažnyčios veikėjai šv. Juozapas Kuncevičius ir Juozapas Benjaminas Rutskis⁵. Be to, poskyryje apie universiteto kuratorius Bieliński atskleidžia universiteto vadovybės simpatijas bazilijonams ir iš-

vardija pagrindinius veiksmus, nulėmusius universiteto palankumą tai vienuolijai⁶. Bazilijonų universitetinių studijų klausimui yra vertingas istoriko jėzuito Jano Poplateko straipsnis apie Vilniaus popiežiškąją seminariją⁷ ir šaltiniotybinė publikacija, skirta šios įstaigos studentams bazilijonams⁸. Iš Poplateko publikacijos matyti, kad iki 1773 m. universitetas laikė Popiežiškąją seminariją savo dalimi. Naujų įžvalgų apie bazilijonų ryšius su universitetu pateikiama kito istoriko jėzuito, Ludwiko Piechniko, 1983–1990 m. keturių tomų veikale *Vilniaus akademijos veikla*⁹. Antro tomo skyriuje „Vilniaus akademija unijos su Rytų Bažnyčia atžvilgiu“ Piechnikas atskleidžia faktus, liudijančius didžiulę įtaką, kurią darė universitetas besikuriančiai bazilijonų organizacijai¹⁰. Prie bazilijonų vienuolijos formavimo ypač prisidėjo du universiteto profesoriai – Valentinas Fabricijus ir Jonas Gruzewskis¹¹. Anot Piechniko, nors jėzuitai užtikrino unitų vienuoliams galimybę mokytis universitete, vėliau jėzuitų globa tapo kliūtimi bazilijonų misijinei veiklai ir tai nulėmė bazilijonų atsiribojimą nuo jų įtakos¹². Ketvirto tomo skyriuje, skirtame universiteto mokiniams, jėzuitų istorikas pateikia bazilijonų studentų skaičių 1670–1774 m.¹³ Prancūzų istorikas Danielius Beauvois, nagrinėdamas imperatoriškąjį universiteto laikotarpį (1803–1832 m.), toliau gvildena bazilijonų ir universiteto sąveiką, susijusią

¹ Jan Antoni Preuschoff, *Akademijos laurais žydintis Jogailos ir Batoro Vilniaus universitetas = Universitas Vilnensis, Jagiellonico-Batoreana laurearum academicarum florida*, iš lotynų kalbos vertė Evaldas Grigonis, Vilnius, 2009, p. 101, 110.

² J. Bieliński, 1899–1900.

³ *Ibid.*, t. 1, s. 108–114.

⁴ *Ibid.*, t. 1, s. 229–269.

⁵ *Ibid.*, t. 3, s. 436, 467.

⁶ *Ibid.*, t. 3, s. 10–12.

⁷ J. Poplatek, 1994 (pirmą kartą straipsnis paskelbtas 1928 m.).

⁸ J. Poplatek, 1932.

⁹ L. Piechnik, t. 4, 1983–1990.

¹⁰ L. Piechnik, t. 2, 1983, s. 233–237.

¹¹ *Ibid.*, p. 234.

¹² *Ibid.*, p. 236.

¹³ L. Piechnik, t. 4, 1990, s. 154.

su švietimo organizavimu, ir jo išvados iš esmės sutampa su Bielińskio nuomone apie reikšmingą bazilijonų vaidmenį LDK švietimo raidoje¹⁴. Beauvois taip pat papildo statistinius duomenis apie bazilijonus studentus, kurie XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais lankė paskaitas universitete¹⁵. Kazimierz Kułakowski¹⁶, Janina Kamińska¹⁷, Leanidas Laurešas¹⁸ patikslina biografinius duomenis apie Bielińskio istoriniame veikale minėtus bazilijonus dėstytojus. Wiktoras Worotyńskis įvardija vienuolius bazilijonus, kurie darbavosi 1808–1832 m. Vyriausiojoje dvasinėje seminarijoje, veikusioje prie Vilniaus universiteto¹⁹. Vienas iš 2017 m. kolektyvinės monografijos, skirtos Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolynui, autorių (Vadimas Adadurovas) aptaria šio vienuolyno ryšį su universitetu²⁰.

Pažymėtina, kad lietuviškoje istoriografinėje tradicijoje apibendrinamojo pobūdžio monografijose apie bazilijonų ir universiteto sąsajas užsimenama tik retkarčiais²¹. Pavyzdžiui, visame 2009 m. Vilniaus universiteto istorijos veikale paminėtas tik teologijos profesorius bazilijonas Augustinas Tomaszewski²², o apie bazilijonus studentus iš viso neužsimenama. Išimtimi laikytini Artūro Grickevičiaus tyrinėjimai, skirti Vilniaus popiežiš-

kajai seminarijai, teisingiau, pradiniam jos veiklos tarpsniui (1583–1655 m.)²³. Kaip žinoma, pagal juridinį statusą seminarija buvo pavaldi Tikėjimo skelbimo kongregacijai (Roma), tačiau Grickevičius pateikia argumentų, leidžiančių šią įstaigą traktuoti kaip tam tikrą universiteto dalį²⁴. 2008 m. Grickevičiaus monografijoje tarp daugelio klausimų išsamiai nagrinėjami Vilniaus popiežiškosios seminarijos santykiai su Unitų Bažnyčia²⁵. Be to, autorius nustato bazilijonų alumnų skaičių minėtu laikotarpiu, aptaria jų studijų savitumus, pateikia įžvalgų kitais klausimais.

Apibendrintai galima teigti, kad tyrinėtojai atskiruose darbuose išskiria bazilijonų studijavimo, dėstytojavimo, o labiausiai – universitetui priklausiusių bazilijonų mokyklų valdymo klausimus. Visgi specialiai bazilijonų ir universiteto ryšio tema netyrinėta, nors dar 1932 m. Ukrainos Graikų apeigų Katalikų Bažnyčios istorikas bazilijonas Juozapas Skrutenis pažymėjo didelę šios temos svarbą²⁶. Istoriografijoje užfiksuoti duomenys leidžia daryti prielaidą, kad dviejų institucijų – universiteto ir vienuolijos – ryšiai nebuvo atsitiktiniai, jie truko kelis šimtmečius ir keitėsi kartu su politiniu socialiniu kontekstu. Todėl be išsamaus jų apmąstymo neįmanoma tinkamai suvokti bazilijonų vienuolijos raidos savitumų ir jos vaidmens LDK kultūroje. Taip pat ši tema svarbi aiškinantis, kaip XVII–XVIII a. LDK konfesiškai ir etniškai margas švietimas paveikė modernios Lietuvos brendimą.

¹⁴ D. Beauvois, 1991, t. 2, s. 187. 2010 m. šis tyrimas pakartotinai išleistas kitu pavadinimu: D. Beauvois, 2010.

¹⁵ D. Beauvois, 1991, t. 1, s. 300.

¹⁶ K. Kułakowski, 1985; K. Kułakowski, 1986.

¹⁷ J. Kamińska, 2012.

¹⁸ L. Laureš, 2015.

¹⁹ W. Worotyński, 1935; W. Worotyński, 1938.

²⁰ Kultūrų kryžkelė, 2017, p. 142.

²¹ Vilniaus universiteto istorija, 1976; Vilniaus universiteto istorija, 1977; Vilniaus universiteto istorija, 1994; Alma Mater Vilnensis, 2009.

²² Alma Mater Vilnensis, 2009, p. 477.

²³ A. Grickevičius, 1994; A. Grickevičius, 1998; A. Grickevičius, 2008.

²⁴ A. Grickevičius, 2008, p. 72.

²⁵ Žr. skyrių: *Seminarija ir Unitų Bažnyčia*, in: A. Grickevičius, 2008, p. 203–221.

²⁶ Žr. J. Skrutenio įžangą straipsnyje: J. Poplatek, 1932, p. 211.

Straipsnyje siekiama sudaryti išsamų vaizdą apie bazilijonų vienuolijos ir universiteto ryšio pobūdį nuo XVII a. iki XIX a. pradžios, atskleidžiant, kokiais darbais pasižymėjo universitete studijavę arba dirbę bazilijonai. Tyrimo metu naudotasi istoriografijoje sukauptais duomenimis, taip pat rankraštiniais bei paskelbtais šaltiniais, kurie skirstomi į dvi grupes. Pirmą šaltinių grupę sudaro XVII–XVIII a. bazilijonų biografijų katalogas²⁷, XIX a. pirmų dešimtmečių Lietuvos bazilijonų provincijos narių tarnybinės bylos su biografiniais duomenimis²⁸ ir 1804 bei 1823 m. Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno vizitacijos aktai, kuriuose buvo registruojama informacija apie vienuolių išsilavinimą ir universitetines studijas²⁹. Antrai šaltinių grupei priklauso įvairių laikotarpių universiteto studentų diplomai bei sąrašai, kuriuose užfiksuota priklausomybė Bazilijonų ordinui: 1582–1798 m. Vilniaus popiežiškosios seminarijos alumnų katalogas³⁰, 1587–1773 m. universiteto

mokslinių laipsnių teikimo knyga³¹, 1783–1796 m. universiteto studentų sąrašai³², 1798–1802 m. ir XIX a. pirmų dešimtmečių universiteto mokinių registravimo knygos³³ bei 1803–1832 m. universiteto mokinių ir studentų diplomai³⁴. Straipsnyje pasirinkta nagrinėti Vilniaus universiteto ir bazilijonų vienuolijos ryšius, gilinantis į juos trimis tarpusavyje susijusiais aspektais: 1) bazilijonai – universiteto studentai, 2) bazilijonai – universiteto partneriai švietimo srityje ir 3) bazilijonai – universiteto dėstytojai.

Bazilijonai – universiteto studentai

Bazilijonų atsiradimas Vilniaus universitete susijęs su Vilniaus popiežiškąja seminarija arba alumnatu. 1583 m. šią seminariją įsteigė popiežius Grigalius XIII. Ji turėjo ruošti katalikų misionierius į protestantų ir stačiatikių kraštus. XVII a. pradžioje seminarija tapo vien tik kunigų rengimo įstaiga. Steigimas, organizavimas ir valdy-

²⁷ Борис І. Балик, „«Катафалк Чернечий» васіліян XVII–XVIII ст.: Рукпісна збірка життєписів Василян (Закінчення)“, in: *Analecta OSBM*, 1985, t. 12 (toliau – Борис І. Балик, «Катафалк Чернечий»), с. 269–310.

²⁸ Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов, 1701–1839, т. 2, Санкт-Петербург, 1907 (toliau – Описание документов), № 3102, 3103, 3104, 3112, 3174, 3175.

²⁹ *Akt Wizyty Klasztoru Wileńskiego... 1804 11 29*, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), F4-(A755)28497; *Wiadomość o stanie klasztoru Bazylińskiego Wileńskiego... 1823 r.*, VUB RS, F4-(A750)28491.

³⁰ Henryk Litwin, Katalog alumnów seminarium papieskiego w Wilnie 1582–1798. Część I, in: *Przegląd wschodni*, 2003, t. 8, zes. 4 (32), s. 925–976 (toliau – Katalog alumnów seminarium papieskiego, cz. 1); Henryk Litwin, Katalog alumnów seminarium papieskiego w Wilnie 1582–1798. Część II, in: *Przegląd wschodni*, 2004, t. 9, zes. 2 (34), s. 301–377 (toliau – Katalog alumnów seminarium papieskiego, cz. 2).

³¹ *Akademijos laurai = Laureae Academicae*, parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė, įvadą parašė Romanas Plečkaitis, Vilnius, 1997 (toliau – *Akademijos laurai*, 1997).

³² *Szkola główna W.X.Lit. Spis uczniów kolegium fizycznego od r. 1783/4 do 1787/8 oraz spis uczniów... na lekcje we wszystkich wydziałach z r. 1795 i 1796* (toliau – *Szkola główna W.X.Lit. Spis uczniów*), VUB RS, F2-DC16. Autorė nuoširdžiai dėkoja prof. dr. Janinai Kamińskiej (Varšuva), nurodžiusiai šį šaltinį.

³³ *Regestr Uczniow Akademickich w Roku 1798[–1802]*, VUB RS, F2-DC15; *Księga wpisowa studentów i wszelkiego stopnia uczniów Uniw. Wileńsk. wszystkich czterech oddziałów w Kancelarii Uniwersyteckiej utrzymywana, rok 1821–1823*, VUB RS, F2-KC80; *Księga wpisowa studentów i wszelkiego stopnia uczniów Uniw. Wileńsk. wszystkich czterech oddziałów w Kancelarii Uniwersyteckiej utrzymywana za lata 1825–1831*, VUB RS, F2-KC81.

³⁴ Įvairios bylos iš Vilniaus švietimo apygardos globėjo (Adomo Čartoriskio) kanceliarijos fondo, saugomo Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (VUB RS, F2).

mas buvo patikėti Jėzuitų ordinui³⁵, kuris sėkmingai plėtojo šalia seminarijos įkurto universiteto veiklą. Anot Grickevičiaus, kadangi „[v]iską organizavo ir tvarkė jėzuitai, paskaitų buvo klausoma ir moksliniai laipsniai teikiami tik akademijoje, todėl šią seminariją, nors juridškai ir atskirą, galime laikyti jos dalimi“³⁶. 1622–1623 m. Tikejimo skelbimo kongregacijai perėmus valdymo funkcijas, seminarijoje pradėta sistemingai ruošti unitų kunigus³⁷. Tokį sprendimą nulėmė jaunos Graikų apeigų Katalikų Bažnyčios poreikiai turėti išsilavinusių žmonių, gebančių įgyvendinti 1596 m. Brastos bažnytinės unijos nutarimus. Paprastai rusėnams „unitams skirtas vietas užimdavo pertvarkyto bazilijonų ordino nariai“³⁸. Iki 1646 m. Popiežiškojoje seminarijoje studijavo 27 bazilijonai³⁹. Pažymėtina, kad jie buvo auklėjami pagal Romos katalikų apeigas ir mokėsi grigališkojo giedojimo⁴⁰. Po 1646 m. įsivyravo ilga pertrauka ir bazilijonai grįžo į alumnatą tik pasibaigus Abiejų Tautų Respublikos vidaus ir tarptautiniams karams. Taigi Vilniaus popiežiškoji seminarija buvo tarpinė institucija, padedanti bazilijonams tęsti studijas universitete. Kita dalis vienuolių bazilijonų buvo tiesiogiai siunčiami į universitetą iš vienuolynų vienuolijos vadovybės sprendimu. Piechniko duomenimis, nuo 1670 iki 1774 m. mokslo laipsniai universitete buvo suteikti 82 bazilijonams⁴¹, iš jų dauguma (68) priklausė alumnatui⁴²,

o 14 vienuolių studijas universitete turėjo remti pati bazilijonų vienuolija.

Iki XVIII a. vidurio Vilniaus universitetas teikė trijų mokslo sričių: filosofijos ir laisvųjų menų, teisės (civilinės bei kanonų) ir teologijos, laipsnius⁴³. *Akademijos laurų* sąrašuose visiškai nėra duomenų apie bazilijonus, gavusius teisės mokslo laipsnius. Tada bazilijonai daugiausia įgijo filosofijos mokslo laipsnį: filosofijos ir laisvųjų menų bakalauro laipsnį XVII a. gavo 15 bazilijonų, o XVIII a. (iki 1774 m.) – 39; filosofijos ir laisvųjų menų magistro laipsnį (jis tada prilygo daktaro laipsniui) XVII a. gavo 14 bazilijonų, o XVIII a. – 55. Iš viso bazilijonams suteikti laipsniai sudarė apie 4 proc. visų suteiktų filosofijos laipsnių⁴⁴. Aptariamu laikotarpiu mokslo klasifikacijos viršūnėje buvo teologija. Bazilijonams teologijos bakalauro ir licenciatų laipsniai buvo suteikiami tik XVIII a.: konkrečiai, teologijos bakalauro laipsnį įgijo 7, teologijos licenciatų – 8 vienuoliai, ir tai sudarė 15 proc. visų teologijos studentų⁴⁵.

Kaipgi klostėsi tolesnė filosofijos ir teologijos absolventų tarnystė ir kaip jie prisidėjo prie bazilijonų vienuolijos raidos? Visų pirma, tarp filosofijos magistrų buvo būsimi aukšto rango Bažnyčios veikėjai: Chelmo vyskupas Gedeonas Orańskis Wojna (apie 1647–1709)⁴⁶, Smolensko arkivyskupas Jozafatas Hutorowiczius (1657–1702)⁴⁷, bazilijonų vienuolijos protoarchimandritas Antonijus Zawadzki (16??–1737)⁴⁸.

Žemesnes pareigas ėję vienuoliai universiteto absolventai taip pat turtino vie-

³⁵ J. Poplatek, 1994, s. 106.

³⁶ A. Grickevičius, 1994, p. 57.

³⁷ A. Grickevičius, 1998, p. 364.

³⁸ *Ibid.*, p. 367.

³⁹ A. Grickevičius, 2008, p. 178.

⁴⁰ J. Poplatek, 1994, s. 106.

⁴¹ L. Piechnik, t. 4, 1990, s. 154.

⁴² Katalog alumnów seminarium papieskiego, cz. 1; Katalog alumnów seminarium papieskiego, cz. 2.

⁴³ *Akademijos laurai*, 1997, p. 27.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 189–374.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 171–181.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 265.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 267.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 275.

nuoliją reikšmingais darbais. Bazilijonas Tomas Szewerowski (16??–1699)⁴⁹, gimęs Minsko unitų dvasininko šeimoje⁵⁰, 1685 m. universitete įgijo filosofijos magistro diplomą⁵¹. Pasižymėjęs išskirtiniu muzikiniu talentu vienuolis dirbo Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno regentu, be to, buvo kviečiamas giedoti į svarbius bažnytinius ir valstybinius renginius, kuriuose dalyvaudavo karalius ir didikai. Pavyzdžiui, 1680 m. regentas Szewerowski vadovavo chorui iškilmingoje liturgijoje, vykusioje Liubline graikų katalikų ir stačiatikių teologinio pasitarimo metu. Tarp Szewerowskio muzikinio talento gerbėjų buvo Graikų apeigų Katalikų Bažnyčios hierarchai ir valstybės veikėjai. XVII a. pabaigoje keli Maskvoje dirbę bažnytiniai giedotojai buvo Szewerowskio mokiniai, o kunigaikščio Karolio Stanislovo Radvilos (1669–1719) dvare Bialoje jam teko konsultuoti prancūzus muzikantus. Šie faktai parodo tarpkonfesinį ir tarptautinį Szewerowskio veiklos pobūdį. Deja, alinančios, intensyvūs darbai pagreitino regento mirtį⁵². Nėeiliniais intelektualiniais gabumais amžininkus stebino kitas anksti miręs universiteto absolventas – bazilijonas Justinas Łaniewskis. Šis vienuolis buvo kilęs iš Vladimiro unitų dvasininko šeimos⁵³. *Akademijos lauruose* Łaniewskis įrašytas tarp studentų, įgijusių filosofijos magistro laipsnį XVII a. paskutiniame dešimtmetyje⁵⁴. Nepaisant jauno amžiaus, jis

buvo gerbiamas profesorių ir studentų kaip rimtas oponentas universiteto disputuose. Kai Łaniewskis tęsė studijas Romoje, italų profesoriai pripažino, kad jam nereikalingos studijos, nes jis pats gebąs mokyti kitus⁵⁵. Grįždamas į Lietuvą su teologijos daktaro diplomu, kelionės metu jaunas bazilijonų teologas mirė⁵⁶. Bazilijonų ordinui daug nusipelnė ilgametis Vilniaus bazilijonų vienuolyno spaustuvės prefektas Niceforas Neničius (1742–po 1804)⁵⁷, kuris 1765 m. universitete buvo įgijęs filosofijos bakalauro diplomą⁵⁸.

XVIII a. trys bazilijonai gavo aukščiausią mokslinį laipsnį ir įgijo šventosios teologijos daktaro laipsnį. Pagal akademinę tradiciją tokį laipsnį galėjo „įgyti tik Universiteto teologijos profesoriai ir aukšti Bažnyčios pareigūnai“, o kiti „Universiteto absolventai siekti tokio laipsnio neturėjo teisės“⁵⁹. 1710 m. liepos 9 d. teologijos daktaro laipsnis įteiktas bazilijonui Florianui Hrebnickiui (apie 1683–1762)⁶⁰. Baigęs studijas universitete jis aktyviai darbuosi vienuolijos naudai – dėstė Žyrovicų bazilijonų mokykloje, ėjo pamokslininko pareigas Polocke, vadovavo Vilniaus ir Vitebsko bazilijonų vienuolynams, dalyvavo 1720 m. Zamoscio Unitų Bažnyčios sinode ir t. t.⁶¹ Nuo 1748 m. iki gyvenimo pabaigos jis buvo aukščiausias Unitų Bažnyčios vadovas – metropolitas. Eidamas šias pareigas Hrebnickis pasižymėjo kaip atkaklus Graikų apeigų Katalikų Bažnyčios užtarėjas: kovojo prieš graikų apeigų katalikų perėjimą į lotynų apeigas, bandė prijungti

⁴⁹ Esant galimybei, remiantis šaltiniais, straipsnyje stengtasi pateikti mažiau žinomų arba visai nežinomų bazilijonų gyvenimo metus.

⁵⁰ Борис І. Балик, «Катафалк Чернечий», с. 277.

⁵¹ *Akademijos laurai*, 1997, p. 269.

⁵² Борис І. Балик, «Катафалк Чернечий», с. 277.

⁵³ *Ibid.*, p. 282.

⁵⁴ *Akademijos laurai*, 1997, p. 277; J. Poplatek, 1932, s. 212.

⁵⁵ Борис І. Балик, «Катафалк Чернечий», с. 283.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ I. Kažuro, 2017, p. 22.

⁵⁸ *Akademijos laurai*, 1997, p. 371.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 31.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 157.

⁶¹ I. Назарко, 1962, с. 98.

Mogiliavo stačiatikių vyskupiją prie Unitų Bažnyčios, taip pat rūpinosi dvasininkų švietimu, atnaujino kelis vienuolynus ir bažnyčias⁶². 1765 m. universitete teologijos daktaro diplomą suteiktas bazilijonui Józefui Narolskiui (apie 1715–1795)⁶³. Vienuolijoje jis ėjo įvairias pareigas: buvo pamokslininkas, teologijos profesorius, bazilijonų vienuolynų vyresnysis⁶⁴. Tačiau daug svarbesnė buvo jo literatūrinė veikla. Narolskis parašė dvasininkų sielovados darbui skirtas knygas: graikų katalikų katekizmą⁶⁵, moralinės teologijos vadovėlį⁶⁶, be to, išleido iš italų kalbos išverstą metinių pamokslų dvitomį⁶⁷. Visas jo knygas pakartotinai leido stambiausios Vilniaus, Supraslės ir Počajivo bazilijonų spaustuvės. Svarbu tai, kad Narolskis savo knygose atskleidžia, kuo skiriasi graikų ir lotynų apeigų katalikai, taip prisidėdamas prie graikų apeigų katalikų konfesinio tapatumo formavimo. Bazilijonų teologo literatūriniai kūriniai buvo itin aktualūs, turint omenyje, kad dauguma graikų apeigų katalikų įprastai naudojami Romos katalikų literatūra. Trečiasis bazilijonas universiteto teologijos daktaras, Hieronimas Artekis (apie 1731–po 1797), taip pat gavęs diplomą 1765 m.⁶⁸, nepasižymėjo kokiais nors reikšmingais darbais. Iš jo biografijos

⁶² Ibid., c. 99–100.

⁶³ *Akademijos laurai*, 1997, p. 163.

⁶⁴ *Słownik Polskich teologów katolickich*, 1982, s. 198–199.

⁶⁵ Józef Narolski, *Katechysm, albo Nauka chrześciana...*, W Wilnie: w Drukarni J. K. M. WW. XX. Bazyljanow, 1765, 8°.

⁶⁶ Józef Narolski, *Teologia moralna albo do obyczajow ściągająca się*, 2 d., W Wilnie: w drukarni J. K. M. XX. Bazyljanow, 1777, 8°.

⁶⁷ *Mowy parochialne na niedziele y święta uroczyste całego roku podług ewangelii w obrządku greckim rozrządzonych*, [Przełożone z włoskiego], 2 t., W Wilnie: w Drukarni Bazyljanskiej, 1788, 8°.

⁶⁸ *Akademijos laurai*, 1997, p. 163.

žinoma, kad jis ėjo kelių vienuolynų (Bezviečiaus, Vilniaus, Barūnų) vyresniojo pareigas. Materialiai padėjo žymiam misisionieriui bazilijonui Timotiejui Szczerowskiui (1740–1812) pastatyti Bialos miestyje bazilijonų vienuolyną⁶⁹, o Bialos cerkvei paaukojo 700 auksinų⁷⁰.

Tarp universiteto studentų buvo keli bazilijonai, dėl įvairių priežasčių nutraukę studijas. Anot Dorotos Weredos, būsimas Pinsko vyskupas Joachimasis Ciechanowskis (?–1719?) po dvejų metų nutraukė logikos ir fizikos studijas, nes buvo iškvieštas dirbti vienuolijoje, būsimas Smolensko arkivyskupas Gedeonas Szumlanskis (apie 1654–1706) buvo pašalintas iš sintaksės ir logikos studijų dėl drausmės pažeidimų, o būsimas metropolitas Leonas Załęskis Szlubycas (1648–1708) nebaigė logikos kurso, nes buvo išsiųstas tęsti studijų Romoje⁷¹.

1773 m. panaikinus Jėzuitų ordiną, Vilniaus popiežiškosios seminarijos valdymas perduotas bazilijonų vienuolijai, kartu leista ugdyti tik du jos narius (nuo 1753 m. bazilijonai galėjo čia išlaikyti keturis alumnus), o visas likusias vietas palikti dieceziniams unitų kunigams⁷². Seminarija atsiskyrė nuo universiteto ir iki uždarymo 1799 m. specializavosi rengti tik graikų apeigų katalikų dvasininkus. Poplateko nuomone, po 1773 m. alumnai į universitetą nebebuvo siunčiami⁷³. Tačiau

⁶⁹ M. Bunia, 2012, s. 59–60.

⁷⁰ L. Pajevskij, 1883, c. 427.

⁷¹ D. Wereda, 2013, s. 44.

⁷² J. Poplatek, 1994, s. 114. Paminėtina, kad dar 1753 m. popiežius Benediktas XIV reformavo alumnatą – uždraudė priimti į studijas lotynų apeigų katalikus, tačiau šis draudimas nekeitė nei jėzuitų valdymo, nei bazilijonų studijavimo tvarkos. Žr.: J. Poplatek, 1994, s. 113.

⁷³ Ibid., s. 114.

yra duomenų, liudijančių apie tolesnį abiejų įstaių bendradarbiavimą. Pavyzdžiui, būsimas Oršos unitų vyskupas Adrijanas Hołownia (1750–1831) įstojo 1772 m. į Popiežiškąją seminariją ir ketverius metus studijavo scholastinę teologiją⁷⁴, 1773 m. universitete jam suteiktas filosofijos baka- lauro laipsnis⁷⁵, o 1776 m., matyt, reformuotame universitete – filosofijos ir lite- ratūros mokslų daktaro laipsnis⁷⁶. XVIII a. paskutiniais dešimtmečiais bazilijonai sudarė vieną didžiausių universiteto stu- dentų, priklausiusių vienuolių luomui, grupių⁷⁷. Irenos Szybiak teigimu, bent kai kurie jų buvo Popiežiškosios seminarijos alumnai⁷⁸. Kita vertus, didžiausia dalis bazi- lijonų studentų nepriklausė Popiežiška- jai seminarijai⁷⁹ ir jų studijos universitete paaiškinamos vienuolijos susirūpinimu rengti kvalifikuotus vienuolius, kurie galėtų mokytojauti bazilijonams priklausiusio- se viešosiose mokyklose. Be to, siūsdama vienuolius į universitetą, bazilijonų vadovybė padėjo rektoriui Martynui Počobutui spręsti studentų trūkumo problemą⁸⁰.

Ypač stebina bazilijonų skaičius tiks- liųjų mokslų, t. y. fizikos, matematikos ir astronomijos, studentų sąrašuose. Pavyz- džiui, 1783–1784 mokslo metais eksperi- mentinės fizikos paskaitas lankė 24 bazi-

lijonai ir 24 vienuoliai iš kitų vienuolių, t. y. 7 pijorai, 8 karmelitai, 4 dominikonai, 4 bernardinai ir vienas pranciškonas⁸¹. 1796 m. spalio 5 d. į fizikos kursą įsirašė 100 jaunuolių, tarp kurių 6 buvo iš kar- melitų, o 19 iš bazilijonų vienuolijos⁸². 1784–1785 ir 1785–1786 mokslo metais taikomosios matematikos mokėsi 14 bazi- lijonų, taip pat 3 karmelitai ir 3 dominiko- nai⁸³. Po metų šio dalyko studentų skaičius labai sumažėjo ir 1786–1787 mokslo me- tais sąraše liko tik 9 bazilijonai – kitų vie- nuolių studentų jame apskritai nebuvo⁸⁴. 1785–1786 mokslo metais astronomijos klausytojų sąraše yra tik du studentai ir tai yra bazilijonai – Jeronimas Judziewiczzius [ar Jodziewiczzius] ir Kristupas Richteris⁸⁵. Bazilijonai tarp studentų vienuolių domi- nuoja iki 1802 mokslo metų⁸⁶, tai yra – iki universiteto reformos.

Irena Szybiak teigia, kad bazilijonų ir kitų vienuolių studentai universitetui nebu- vo itin svarbūs, nes jie nesiekė mokslo aukš- tumų, o tenkinosi tik pasirėngimu, pakanka- mu dirbti mokyklose⁸⁷. Iš tikrųjų, dauguma klausytojų klierikų ėjo dirbti mokytojais, o geriausi studentai vienuolijos vadovybės buvo siunčiami toliau studijuoti į Romą. Kai kuriems bazilijonams, įgijusiems Ro- moje teologijos daktaro diplomą, vėliau šis laipsnis patvirtintas Vilniaus universitete. Pavyzdžiui, bazilijonas Cezaris Kamiński- skis (1765–1827) 1782–1784 m. išklau- sė Vil-

⁷⁴ Katalog alumnów seminarium papieskiego, cz. 2, s. 354–355 (nr 944).

⁷⁵ *Akademijos laurai*, 1997, p. 374.

⁷⁶ Описание документов, № 3102.

⁷⁷ I. Szybiak, 1973, s. 178–179.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 174.

⁷⁹ Nuo 1773 iki 1798 m. Vilniaus popiežiškojoje seminarijoje iš viso mokėsi apie 13 bazilijonų (Katalog alumnów seminarium papieskiego, cz. 2, s. 355–366), tada vien tik 1783–1784 mokslo metais universiteto fizikos kurso sąraše buvo įrašyti 24 bazilijonai (*Szkola glowna W.X.Lit. Spis uczniów*, VUB RS, F2-DC16, l. 5v–24r.).

⁸⁰ I. Szybiak, 1973, s. 174.

⁸¹ *Szkola glowna W.X.Lit. Spis uczniów*, VUB RS, F2-DC16, l. 5v–6r.

⁸² J. Kamińska, 2012, s. 230.

⁸³ *Szkola glowna W.X.Lit. Spis uczniów*, VUB RS, F2-DC16, l. 10r, 16v.

⁸⁴ *Ibid.*, l. 24r.

⁸⁵ *Ibid.*, l. 16v.

⁸⁶ *Regestr Uczniow Akademickich w Roku 1798[–1802]*, VUB RS, F2-DC15.

⁸⁷ I. Szybiak, 1973, s. 179.

niaus universitete logikos, fizikos ir matematikos, o 1787–1792 m. Romoje – teologijos ir bažnytinės teisės kursus. 1794 m., atlikus apklausą, Vilniaus universitete jam patvirtintas filosofijos daktaro laipsnis ir suteiktas atitinkamas dokumentas⁸⁸. Panašiai 1814 m. Vilniaus universitete patvirtinti Romos tikėjimo skelbimo kongregacijos kolegijos (*Collegium Urbanum de propaganda fide*) filosofijos ir teologijos daktaro laipsniai dar keliems bazilijonams, kurie vėliau ėjo svarbias pareigas Lietuvos provincijos vadovybėje: provincijolui Vasilijui Polonskiui (apie 1764–18??), protokonsultoriui Juozapatui Slobodskiui (apie 1765–18??), sekretoriui Benediktui Lenartowiczui (apie 1774–po 1842)⁸⁹. XVIII a. devintą–dešimtą dešimtmetį jie buvo universiteto logikos, fizikos ir matematikos kursų studentai.

XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais, įvedus naują politinės santvarkos ir švietimo administravimo tvarką, bazilijonų vienuolija ir toliau siuntė jaunus narius į universitetą. 1800–1801 m. 11 bazilijonų lankė universitete kanonų teisės kursą⁹⁰. Pasibaigus Napoleono karui, studentų bazilijonų skaičius po truputį didėjo ir 1822 m. universiteto administracija užregistravo 23 asmenis, kurie užsirašė į fizikos (10), literatūros (11) ir moralės bei politinių mokslų (2) fakultetus⁹¹. Nuo 1825 m. universiteto mokinių registracijos knygoje informacija apie priklausomybę vienuolijai

nefiksuojama⁹², todėl ką nors konkrečiai pasakyti apie bazilijonus universitete iki 1831 m. yra sunku.

1803 m. imperatorius Aleksandras I paskelbė naujus universiteto nuostatus, kuriuose numatyta steigti Vyriausiąją dvasinę seminariją Romos ir graikų apeigų katalikų dvasininkams rengti⁹³. 1808 m. pradėjusią veikti seminariją „galima laikyti savotišku penktuoju fakultetu, nes seminaristai pagal tam tikrą planą klausė universiteto kursų, laikė egzaminus ir t. t.“⁹⁴ Naujoji mokyimo įstaiga turėjo pakeisti senas diecezines seminarijas ir, ugdydama klierikus, diegti Apšvietos idealus⁹⁵. Neatsitiktinai mokymo planuose daug dėmesio skiriama pasaulietiniams, ypač gamtos ir kalbų, mokslams⁹⁶. Bielińskio duomenimis, per 24 metus mokslo laipsniai suteikti 294 seminaristams, iš jų tik apie 5,5 proc. absolventų buvo bazilijonų vienuolijos nariai: 7 įgijo teologijos kandidato, 7 – magistro ir 2 – daktaro (Arsenijus Chrólkiewiczzius (1799–1845) ir Viktorinas Laskowskis) mokslo laipsnį⁹⁷. Vyriausiąją seminariją baigęs teologijos daktaras Arse-

⁸⁸ Описание документов, № 3104; L. Laureš, 2015, s. 65.

⁸⁹ Описание документов, № 3112, № 3174, № 3175.

⁹⁰ *Regestr Uczniow Akademickich w Roku 1798[–1802]*, VUB RS, F2-DC15, p. 52–55, 76–77.

⁹¹ *Księga wpisowa studentów i wszelkiego stopnia uczniów Uniw. Wileńsk. wszystkich czterech oddziałów w Kancelarii Uniwersyteckiej utrzymywana, rok 1821–1823*, VUB RS, F2-KC80, p. 62–69.

⁹² *Księga wpisowa studentów i wszelkiego stopnia uczniów Uniw. Wileńsk. wszystkich czterech oddziałów w Kancelarii Uniwersyteckiej utrzymywana za lata 1825–1831*, VUB RS, F2-KC81.

⁹³ Полное собрание законов Российской империи, т. 27, 1803–1803, Санкт-Петербург, 1830, № 20853.

⁹⁴ Vilniaus universiteto istorija, 1977, p. 12.

⁹⁵ D. Beauvois, 1991, t. 1, s. 295.

⁹⁶ I. Šenavičienė, 1994, p. 99.

⁹⁷ J. Bieliński, 1899–1900, t. 1, s. 108–114. Bielińskio sąraše pasigendama duomenų apie du seminarijos absolventus iš bazilijonų vienuolijos, t. y. apie filosofijos daktarą Juozapatą Žarską (apie 1780–1838), 1822–1826 m. ėjusį Vilniaus bazilijonų vienuolyno vyresniojo, o nuo 1834 m. – Lietuvos eparchijos vyskupo vikaro pareigas, ir apie filosofijos bei teologijos daktarą, vienuolinių studijų filosofijos profesorių Tada Majewską (apie 1791–18??) (žr.: *Wiadomość o stanie klasztoru Bazyliańskiego Wileńskiego...* 1823 r., VUB RS, F4-(A750) 28491, p. 148).

nijus Chrólkiewiczus buvo paskutinis Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyno vyresnysis prieš panaikinant Graikų apeigų Katalikų Bažnyčią. Jo kūrybiniame palikime yra šio vienuolyno istorija, kuria naudojosi XIX a. istorikai⁹⁸. Nepaisant 1828 m. Rusijos valdžios potvarkio, kuriuo uždrausta šioje seminarijoje mokytis graikų apeigų katalikų dvasininkams (juos numatyta ugdyti Polocke)⁹⁹, kai kurie bazilijonai baigė studijas ir diplomus gavo Vilniuje.

Įgytų žinių ir kvalifikacijos pobūdis matyti iš universiteto diplomų, išduotų bazilijonams. Pavyzdžiui, 1829 m. bazilijonui Janui Julianui Oklejewskiui (1799–18??) suteiktas literatūros ir laisvųjų menų kandidato laipsnis. Prieš tai studentas išklaušė lotynų, rusų bei prancūzų literatūros, retorikos, poezijos, visuotinės istorijos ir filosofijos kursus ir išlaikė jų egzaminus¹⁰⁰. Taip pat 1829 m. bazilijonui Inocentui Ostrowskiui suteiktas teologijos kandidato mokslo laipsnis. Kad įgytų diplomą, Ostrowskis laikė 7 egzaminus: Šv. Rašto, biblinės archeologijos, dogmų, moralės bei praktinės pastoracijos teologijos, Bažnyčios istorijos ir kanonų teisės¹⁰¹. Vienas iš paskutinių universiteto diplomų suteiktas 1832 m. bazilijonui Onufrijui Sawoniewiczui. Jis išlaikė fizikos, chemijos, zoologijos, botanikos, mineralogijos, aukštosios ir taikomosios matematikos, agronomijos ir logikos kursų egzaminus ir gavo Fizikos-matematikos fakulteto tikrojo studento laipsnį¹⁰².

D. Beauvois duomenimis, 1822 m. studentų sąrašuose bazilijonų buvo daugiau

nei kitų vienuolių atstovų, t. y. 24 bazilijonai, 6 pijorai, 8 Laterano kanauninkai, 3 karmelitai, po 2 augustinus, pranciškonus, karmelitus ir t. t.¹⁰³ Kaip ir Edukacinės komisijos laikais, dauguma universitetą lankusių, bet negavusių mokslo laipsnio bazilijonų eidavo darbuotis į Vilniaus mokyklo apygardos mokyklas.

Bazilijonai – universiteto partneriai švietimo srityje

Nuo pat pradžių viena iš reformuotos bazilijonų vienuolijos veiklos kryptių buvo švietimas. Dar prieš ordino įsteigimą metropolitas Juozapas Benjaminas Rutskis (1574–1637) išrūpino pasaulietinės ir bažnytinės valdžios privilegijas, leidžiančias steigti mokyklas savo reikmėms¹⁰⁴. Metropolitas siekė organizuoti tokią vidinę švietimo sistemą, kuri aprūpintų Unitų Bažnyčią naujais hierarchais, teologais, pamokslininkais, nuodėmklausiais, unijos gynėjais, mokyklų mokytojais¹⁰⁵. Kita vertus, bazilijonų vienuolija neapsiribojo bažnytinių kadru rengimu, vienuoliai steigė parapines pradines mokyklas, viešąsias vidurines mokyklas (arba kolegijas) ir seminarijas diecezinei dvasininkijai. Vidurinių mokyklų steigimas, išlaikymas ir aprūpinimas mokytojais paskatino naujas bazilijonų vienuolijos sąsajas su Vilniaus universitetu.

Bazilijonų mokyklų pradėjo daugėti įsteigus Edukacinę komisiją, tačiau didžiausias jų skaičius buvo po trečiojo ATR padalijimo įsisteigus Vilniaus mokyklo apygardai. Iki 1792 m. bazilijonai valdė

⁹⁸ M. Homolicki, 1843, s. 110–111, išnaša 1.

⁹⁹ D. Beauvois, 1991, t. 1, s. 299.

¹⁰⁰ *Zaświadczenia profesorskie i dziekańskie o zdanych egzaminach i wysłuchanych kursach...* VUB RS, F2-KC117/O, l. 27.

¹⁰¹ *Ibid.*, VUB RS, F2-KC117/O, l. 44.

¹⁰² *Ibid.*, VUB RS, F2-KC118/S, l. 102.

¹⁰³ D. Beauvois, 1991, t. 1, s. 300.

¹⁰⁴ A. Grickevičius, 2003, p. 287–288.

¹⁰⁵ L. Bieńkowski, 1969, s. 999.

7 viešąsias vidurines mokyklas¹⁰⁶, 1808 m. Vilniaus mokymo apygardoje jie išlaikė 12¹⁰⁷, o 1825 m. – 17 vidurinių mokyklų¹⁰⁸. Bazilijonų vidurinėse mokyklose buvo trys klasės, kuriose mokslas truko po dvejus metus, o pedagoginį kolektyvą sudarė 4–6 žmonės – mokytojai ir vienas pamokslininkas¹⁰⁹. XIX a. pradžioje bazilijonų mokyklos mokinių skaičiumi aplenkė net jėzuitų¹¹⁰ ir pijorų mokyklas, kurios iki tol laikytos pavyzdinėmis mokyklomis¹¹¹. 1798 m. caro Pavelo I Reglamente, skirtame bažnyčių ir vienuolynų valdymui, bazilijonai kartu su jėzuitais ir pijorais priskiriami prie mokytojų kongregacijų (Reglamento tekste *gebantys dėstyti mokslus*)¹¹².

XVIII a. pabaigoje, didėjant bazilijonų vienuolynų mokyklų skaičiui, daugėjo ir vienuolių, nuolat užsiimančių pedagogine veikla. 1773 m. bazilijonų mokyklose darbuos 37 mokytojai, o XVIII–XIX a. sandūroje – apie 70¹¹³, nemaža jų dalis – universiteto absolventai. Pavyzdžiui, 1800 m. Barūnų bazilijonų mokykloje dirbo 8 bazilijonai, iš jų 5 – turintys universitetinį išsilavinimą¹¹⁴. Tais pačiais metais Padubysio mokykloje, kurioje mokėsi 148 mokiniai, dirbo 6 mokytojai bazilijonai – visi baigę universitetines studijas¹¹⁵. 1823 m. Padubysio mokyklos ir vienuolyno personalą

sudarė 7 bazilijonai: vyresnysis, turintis filosofijos kandidato laipsnį, emeritas, kurio išsilavinimas ir pareigos nenurodyti, ir 5 mokytojai. Tarp mokytojų buvo 2 universiteto filosofijos kandidatai – tai mokyklos vedėjas ir matematikos mokytojas Arkadijus Klosowskis ir fizikos, rusų kalbos bei piešimo mokytojas Ignatijus Pranewiczius; o iškalbos, istorijos ir prancūzų kalbos mokytojas Arsenijus Chrólkiewiczus turėjo filosofijos magistro laipsnį (1826 m. jam suteiktas teologijos daktaro laipsnis¹¹⁶). Kiti du mokytojai, nors ir mokėsi universitete, mokslo laipsnio neįgijo – tai aritmetikos, geografijos bei tikybos mokytojas Konstantinas Reimeris ir lotynų bei lenkų kalbų mokytojas Hilarijus Sevrukas¹¹⁷.

Taigi, nuolatinis mokyklų aprūpinimas mokytojais buvo įmanomas dėl gerai suderintų veiklų, pradėdant naujų narių stojimu / priėmimu į vienuoliją, vienuolių siuntimu mokytis į universitetą ir baigiant gerų buitinių sąlygų sudarymu studijų metais. Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolynas tapo vieta, kurioje buvo apgyvendinami bazilijonai, lankantys universiteto paskaitas¹¹⁸. Pavyzdžiui, 1823 m. Vilniaus bazilijonų vienuolyne gyveno 33 bazilijonai, kurių didesnė dalis (22) buvo universiteto studentai, tai yra klierikai, vidutiniškai 20 metų amžiaus¹¹⁹.

XIX a. pradžioje politinė situacija nebuvo palanki bazilijonų vienuolijai ir jos švie-

¹⁰⁶ S. Klimov, 2011, c. 119.

¹⁰⁷ Ibid., p. 120.

¹⁰⁸ D. Beauvois, 1991, t. 2, s. 184.

¹⁰⁹ Plg.: S. Klimov, 2011, c. 119.

¹¹⁰ Po pirmojo ATR padalijimo kelios jėzuitų mokyklos, nepaisydamos popiežiaus draudimo, tęsė veiklą Rusijos imperijos teritorijoje.

¹¹¹ S. Klimov, 2011, c. 121.

¹¹² Полное собрание законов Российской империи, т. 25, 1798–1799, Санкт-Петербург, 1830, № 18734.

¹¹³ L. Bieńkowski, 1969, s. 1020.

¹¹⁴ J. Bieliński, 1899–1900, t. 1, s. 229.

¹¹⁵ Ibid., s. 259.

¹¹⁶ Ibid., s. 108.

¹¹⁷ A. Vasiliauskienė, 2003, p. 6–7.

¹¹⁸ Pagal 1803 m. imperatoriaus Aleksandro I įsaką Vilniaus katalikų vienuolynai turėjo materialiai išlaikyti savo vienuolijos studentus ir už tai jie buvo atleisti nuo mokesčių Vilniaus vygiausiajai seminarijai, žr.: Полное собрание законов Российской империи, т. 27, 1803–1803, Санкт-Петербург, 1830, № 20853.

¹¹⁹ *Wiadomość o stanie klasztoru Bazyliańskiego Wileńskiego... 1823 r.*, VUB RS, F4-(A750) 28491, p. 148–149.

tėjiška veikla nebūtų buvusi įmanoma be nuolatinio Vilniaus universiteto palaikymo, kuris, paleidus Edukacinę komisiją, tapo Vilniaus apygardos mokyklų valdytoju. Universiteto vadovybė buvo nepatenkinta mokymo kokybe ir mokytojų kvalifikacija bernardinų, basųjų karmelitų, dominikonų, regulinių kanauninkų mokyklose¹²⁰. Nuolat kildavo konfliktų su jėzuitų mokyklomis, kurios nepriklausė Vilniaus mokyklo apygardai ir tvarkėsi pagal atskiras programas, o būtent bazilijonų vienuolija tapo patikimu universiteto partneriu švietimo projektuose¹²¹, labiausiai prisidėjo prie pedagoginių nuostatų, formuojamų universitete, įgyvendinimo. Į bazilijonų mokyklas palankiai žiūrėta visų pirma dėl gerai organizuoto mokymo proceso. Mokyklų vizitatoriai pažymėjo kelis pagrindinius gero mokymo proceso komponentus: 1) dėstoma ne iš konspektų, o iš vadovėlių, 2) užsienio kalbas dėsto kvalifikuoti specialistai, 3) klasės aprūpintos reikalingu inventoriumi ir 4) pagrindinė dėstymo kalba yra lenkų, o ne lotynų, kaip kitų vienuolijų mokyklose¹²². Kita vertus, universitete ne mažiau vertinami kiti veiksniai, būdingi bazilijonų veiklai, t. y. 1) vienuolijos piniginių ir materialinių fondacijų pasiskyrimas švietimo reikalams ir 2) bajoriška patriotinė bazilijonų mokymo programos kryptis¹²³. Apie ypatingus santykius su vienuolija liudija 1807 m. universiteto vadovų projektas paversti bazilijonų vienuoliją mokymo-ugdymo kongregacija¹²⁴.

Itin pozityvus bazilijonų vienuolijos vertinimas atsispindi tuometinių universiteto vadovų pasisakymuose. 1807 m. rektorius Jonas Sniadeckis rašė universiteto globėjui kunigaikščiui Adomui Čartoriskui apie tai, kad iš visų vienuolijų bazilijonai užsitarnavo didžiausią pagarbą dėl nuopelnų švietimo plėtrai, todėl kitos vienuolijos turėtų semtis patirties iš šios vienuolijos¹²⁵. 1810 m. Čartoriskio laiške švietimo ministrui Aleksejui Razumovskui primenama apie bazilijonų nuopelnus švietimo srityje ir nurodoma, kad būtina apsaugoti bazilijonų kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, susijusį su švietimu. Anot Čartoriskio, vienuolija negali visiškai atsidėti švietimo darbui, kai jai nuolat gresia sunaikinimas. Dėl šių aplinkybių universiteto globėjas prašo oficialiai suteikti bazilijonams mokytojų kongregacijos statusą¹²⁶. O 1822 m. Čartoriskis įspėjo Rusijos švietimo ministrą, kad, jeigu iš bazilijonų bus atimtas turtas, skirtas mokykloms išlaikyti, sugrius visa švietimo sistema¹²⁷. Ieškodamas rimtesnio pagrindo, kaip apsaugoti bazilijonų vienuoliją nuo uždarymo, kunigaikštis pasiūlė suteikti kelioms bazilijonų mokykloms gimnazijos statusą¹²⁸. Kita vertus, nepaisant pozityvių oficialių pasisakymų, privačiame susirašinėjime Čartoriskis kritikavo bazilijonus už konservatyvų požiūrį į mokslus. Visų pirma, kunigaikščio manymu, bazilijonai galėtų prisidėti prie lenkų kalbos istorinių tyrimų daugiau nei kitos vienuolijos, nes jie, remdamiesi liturgine tradicija, puikiai

¹²⁰ S. Klimov, 2011, c. 123.

¹²¹ Ibid.

¹²² D. Beauvois, 1991, t. 2, s. 154.

¹²³ J. Bieliński, 1899–1900, t. 3, s. 10; D. Beauvois, 1991, t. 2, s. 179.

¹²⁴ D. Beauvois, 1991, t. 2, s. 179.

¹²⁵ Ibid., s. 180.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid., s. 183.

¹²⁸ Ibid., s. 180.

išmano slavų kalbas¹²⁹. Deja, vienuolijos vadovybės nuomonė buvo kita – mokslinė veikla atitraukia vienuolius nuo religinių priedermių¹³⁰. Čartoriskis taip pat pasipiktino sužinojęs, kad Lietuvos bazilijonų provincijolas Fortūnatas Gintowtas uždraudė dviem bazilijonams (Butrimowiczui ir Lebeliui) studijuoti universitete graikų kalbą ir išsiuntė juos iš Vilniaus į provincijos mokyklas¹³¹. Universiteto globėjas laikėsi nuomonės, kad vienuolių kongregacijos neturi kliudyti talentingiems vienuoliams atsidėti mokslams, mat, puoselėdamos mokslą, jos iš tikrųjų užsitarnautų visuomenės pripažinimą¹³².

Kitas universiteto globėjas, Nikolajus Novosilcevas, ir universiteto rektorius Vaclovas Pelikanas palaikė oficialią kunigaikščio Čartoriskio poziciją bazilijonų atžvilgiu. 1826 m. rektorius Pelikanas laiške Novosilceviui pareiškia susirūpinimą dėl bazilijonų materialinių turtų, skirtų švietimo palaikymui, likimo ir dėl bazilijonų mokyklų padėties. Rektorius pabrėžia bazilijonų mokyklų vertę, ypač gina jų mokyklų tvarką, pagal kurią į mokyklas priimami ne tik graikų apeigų, bet ir lotynų apeigų katalikų vaikai – nes priklausomybė kitai konfesijai negali užkirs-

ti kelio jaunimo švietimui¹³³. Tais pačiais metais Novosilcevas pakartotinai siunčia į Peterburgą prašymą pripažinti bazilijonus mokytojų kongregacija¹³⁴. Anot Bielińskio, Novosilcevas, net išvažiavęs tarnauti į Peterburgą po 1831 m., iki gyvenimo pabaigos jautė palankumą bazilijonams¹³⁵.

Po 1831 m. sukilimo Rusijos valdžia turėjo pakankamai įrodymų, kad universiteto bendruomenė ir bazilijonų vienuolija palaikė sukilėlius, todėl ordiną pradėta naikinti. Vadimas Adadurovas apibendrina, kad, 1832 m. uždarius universitetą, bazilijonai „neteko galimybės įgyti aukštąjį išsilavinimą, o panaikinus Vilniaus mokymo apygardą, faktiškai neteko mokytojų statuso, kartu imuniteto nuo uždarymo“¹³⁶. Taigi 1835 m. vienuolijos žinioje liko tik 5 mokyklos¹³⁷. 1839 m. Rusijos imperijos teritorijoje bazilijonų vienuolija kartu su Graikų apeigų Katalikų Bažnyčia buvo panaikinta, o likusios bazilijonų mokyklos pakeitė statusą ir pradėjo veikti kaip gubernijos gimnazijos ir sričių mokyklos¹³⁸.

Bazilijonai – universiteto dėstytojai

Kai bazilijonų vienuolija užtikrino savo mokykloms nuolatinis profesorių kadrus, atsirado galimybė dalį laisvų išsilavinusių vienuolių siūsti dėstytojauti į kitas mokykloje įstaigas. Kaip minėta, uždarius Jėzaus draugiją, bazilijonams buvo pavesta val-

¹²⁹ *Materjaly do dziejów literatury i oświaty z archiwum drukarni i księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie*, t. 1, Czasy Uniwersytetu Wileńskiego po rozbiorach (do roku 1841), Do druku przygotował Tadeusz Turkowski, Wilno, 1935 (toliau – *Materjaly do dziejów literatury i oświaty*, t. 1, 1935), s. 405–406.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ *Materjaly do dziejów literatury i oświaty z archiwum drukarni i księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie*, t. 2, Czasy Uniwersytetu Wileńskiego po rozbiorach (do roku 1841), Zebrał Tadeusz Turkowski, Wilno, 1937, s. 18, 237–238.

¹³² *Materjaly do dziejów literatury i oświaty*, t. 1, 1935, s. 99.

¹³³ D. Beauvois, 1991, t. 2, s. 185.

¹³⁴ *Ibid.*, s. 184.

¹³⁵ J. Bieliński, 1899–1900, t. 3, s. 11.

¹³⁶ V. Adadurovas, „Sunaikinimas“, in: *Kultūrų kryžkelė*, 2017, p. 149.

¹³⁷ D. Beauvois, 1991, t. 2, s. 187, išnaša 113.

¹³⁸ S. Klimov, 2011, c. 129.

dyti Vilniaus popiežišką seminariją. Nuo 1775 iki 1799 m. seminarijos rektoriumi dirbo bazilijonas Paschazijus Leszyńskis (1741–1820)¹³⁹, tada profesoriai bazilijonai keitėsi kas kelerius metus¹⁴⁰. Bazilijonai taip pat kviesti į Polocko unitų diecezinę seminariją (veikė nuo 1807 iki 1839 m.). Šios seminarijos rektoriai buvo bazilijonai Ignacijus Bobrovskis (1807–1809) ir Juozapatas Voidakas (1822–1838?)¹⁴¹. Paminėtinas ir bazilijonų bendradarbiavimas su Vyriausiąja dvasine seminarija prie Vilniaus universiteto. Šioje mokymo įstaigoje bazilijonai dirbo kaip seminaristų prefektai (Klemensas Czaplinski, Atanazy Kozielas (Koziell), Dionizy Onyszkiewiczzius, Vladislovas Bazilijus Bryngk)¹⁴² ir bažnytinio choro regentai (Joanicijusz Tarasewiczzius)¹⁴³, o dar vienas bazilijonas (Ambrosijus Synhajewskis) dalyvavo seminarijos taryboje¹⁴⁴. Tačiau didžiausiu bazilijonų vienuolijos pasiekimu ir jos visuomeninio pripažinimo požymiu laikytinas jų pakvietimas į universiteto dėstytojų pareigas.

¹³⁹ Valerijano Charkiewiczziaus teigimu, rektoriaus pareigas Paschazijus Leszyńskis pradėjo eiti tikėtai 1791 m. (W. Charkiewicz, 1929, p. 9), tačiau XVIII a. antros pusės šaltiniuose nurodoma, kad jis tapo rektoriumi daug anksčiau, žr.: [1758–1781 m. Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyno dienoraštis], Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA), f. 1178, ap. 1, b. 374, l. 25v; [Lietuvos bazilijonų provincijos kanoninės vizitacijos, 1793–1798 m.], Austrijos nacionalinė biblioteka, SN 3849, l. 165r, 375r, 439r. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad literatūroje šio vienuolio pavardė dažnai pateikiama klaidingai kaip Leszczyński (liet. *Leščinskis*), pavyzdžiui, žr.: Kultūrų kryžkelė, 2017, p. 138, 142, 399. Apie šią klaidą 1906 m. rašė Janas Giżycki (žr.: Wołyniak [J. Giżycki], 1906, s. 31).

¹⁴⁰ W. Charkiewicz, 1928a, p. 560–561.

¹⁴¹ L. Mosejčuk, 2016, c. 218, 222.

¹⁴² W. Worotyński, 1935, s. 76, 114; W. Worotyński, 1938, s. 19, 17.

¹⁴³ W. Worotyński, 1935, s. 89.

¹⁴⁴ J. Bieliński, 1899–1900, t. 1, s. 220; Описание документов, № 3151.

XVIII a. antrojoje pusėje Vilniaus universiteto dėstytojų bendruomenės branduolį sudarė vietinės kilmės dvasininkai (eksjezuitai, pijorai bei misionieriai) ir pasauliečiai užsieniečiai¹⁴⁵. Bazilijonų dėstytojų universitete atsirado XVIII a. paskutiniame dešimtmetyje. Du bazilijonai – viceprofesorius Innocentas Kniažyńskis bei profesorius Cezaris Kamińskis – dirbo astronomijos katedroje, kiti du – profesorius Augustinas Tomaszewskis bei viceprofesorius Benjaminas Korza – dėstė įvairias teologines disciplinas. Iš keturių universiteto dėstytojų bazilijonų ryškiausia turbūt yra profesorius Augustino Tomaszewskio asmenybė.

Augustinas Tomaszewskis (1759–1814)¹⁴⁶ buvo kilęs iš Vitebsko vaivadijos ir užaugęs katalikų šeimoje. Iki 16 metų mokėsi Polocko jėzuitų mokykloje. Būdamas 17 metų jis įstojo į bazilijonų vienuoliją ir buvo išsiųstas į Romą studijuoti teologijos. 24 metų grįžęs į Lietuvą su teologijos daktaro diplomu, 8 metus dirbo mokytoju bazilijonų mokyklose¹⁴⁷. 1792 m. pakviestas rektoriaus Martyno Počobuto į teologijos katedrą viceprofesoriaus pareigoms, 1795 m. pakeltas į profesoriaus pareigas¹⁴⁸ ir toliau visą likusį gyvenimą siejo su universitetu. 22 metus ėjo universitete įvairias pareigas: dėstė dogmų teologiją, Šv. Raštą ir Bažnyčios istoriją, 5 metus (1799–1803) vadovavo universiteto bibliotekai, daug metų dirbo religinių knygų cenzoriumi, nuo 1808 m. buvo Vy-

¹⁴⁵ J. Kamińska, 2017, s. 103.

¹⁴⁶ Apie šį asmenį žr.: J. Bieliński, 1899–1900, t. 2, s. 545, 594–597, 609–611, t. 3, s. 351; M. Brensztein, 1922, s. 23–25; K. Kułakowski, 1986, s. 55–57, 59–60; J. Kamińska, 2012, s. 129–130.

¹⁴⁷ *Akt Wizyty Klasztoru Wileńskiego...* 1804 11 29, VUB RS, F4-(A755)28497, l. 8r.

¹⁴⁸ J. Kamińska, 2012, s. 129.

riausiosios seminarijos prie Vilniaus universiteto valdybos narys. 1808 m. parengė *Pastabas apie Vilniaus universiteto nuostatų projektą*¹⁴⁹. Universiteto vadovybė labai vertino Tomaszewskio profesionalumą. Kai 1797 m. Lietuvos generalgubernatorius Nikolajus Repninas perkėlė Tomaszewskį į žemesnes viceprofesoriaus pareigas, universiteto vadovybė nepritarė šiam sprendimui ir „toliau traktavo Tomaszewskį kaip profesorių“¹⁵⁰.

Tomaszewskis buvo gerai žinomas ir kaip pamokslininkas bei rašytojas. Kai kurios jo proginės kalbos buvo spausdinamos ir plito rankraščiais. Iš viso jo spausdintinių palikimą sudaro 13 knygų (pamokslininkų vadovėlis, išverstas iš prancūzų kalbos, 10 pamokslų, 2 poleminiai kūriniai, ginantys Katalikų Bažnyčią)¹⁵¹. Iš Tomaszewskio proginų kūrinių pažymėtinas *Pamokslas, sakytas akademineje Šv. Jono bažnyčioje per gedulines mišias, skirtas [paminėti] šviesaus atminimo gerbiamo kunigo Martyno Odlanickio Počobuto, filos. ir teol. daktaro... sielą 1810 m. vasario 26 d.*¹⁵² Šiame pamoksle profesorius Tomaszewskis plėtojo mintį, kad rektorius Počobutas gebėjo produktyviai vykdyti mokslinius tyrimus,

vadovauti Tėvynės švietimo raidai ir niekada neatsižadėjo katalikų tikėjimo.

Nepaisant akademiinių nuopelnų pripažinimo, Tomaszewskio asmenybė amžininkų vertinama nevienodai. Profesorius Stanislovas Bonifacas Jundzilas apibūdino profesorių bazilijoną kaip *fanatiką* ir *šventeivą*¹⁵³. Michało Brensztejno nuomone, Jundzilas taip reagavo į griežtas Tomaszewskio nuostatas dėl cenzūros¹⁵⁴. Pavyzdžiui, 1806–1809 m. šis, anot Beauvois, griežtas moralės sergėtojas neleido skelbti 7 kūrinių¹⁵⁵. O 1812 m. cenzorius Tomaszewskis uždraudė teatro vaidinimą, nes įžvelgė herojų kostiumuose religijos pažeminimą. Tada Vilniaus miesto valdyba paprašė universitetą pakeisti cenzorių ir Tomaszewskis buvo pašalintas iš cenzoriaus pareigų¹⁵⁶.

Profesoriui Tomaszewskiui 1799 m. pradėjus vadovauti universiteto bibliotekai, Šv. Rašto ir Bažnyčios istorijos dalykus dėstyti pakviestas kitas bazilijonas – universiteto auklėtinis, filosofijos ir teologijos daktaras Benjaminas Korza (1762–1809)¹⁵⁷. Šis bazilijonas buvo kilęs iš Slanimo pavieto ir užaugęs katalikų bajorų šeimoje. Sulaukęs 17 metų jis įstojo į vienuoliją, 1783–1785 m. universitete išklause matematikos, fizikos, kalbų, istorijos ir literatūros kursus. Baigęs teologijos studijas Romoje, Korza 13 metų dirbo bazi-

¹⁴⁹ *Uwagi nad Projektem Ustaw dla Imp. Wilenskiego uniwersytetu, 1808 r.*, VUB RS, F2-KC10, l. 135–154.

¹⁵⁰ J. Kamińska, 2012, s. 130.

¹⁵¹ Karol Estreicher, *Bibliografia Staropolska*, Kraków, 1891–2014, t. 31, s. 209–210, t. 17, s. 7, [interaktyvus], in: <<https://www.estreicher.uj.edu.pl/skany/>>, [2018 10 25]; Karol Estreicher, *Bibliografia polska XIX stulecia*, I wydanie, t. 4, R–U, Kraków, 1878, s. 513, [interaktyvus], in: <<https://www.estreicher.uj.edu.pl/skany/>>, [2018 10 25].

¹⁵² Augustyn Tomaszewski, *Kazanie miane w Akademickim S. Jana kosciele przy obchodzie zalobnego nabozenstwa za duszę... jegomosci xiędza Marcina Odlanickiego Pocobuta ... roku 1810, februaryi 26*, Wilno: Drukarni Józefa Zawadzkiego, 1810.

¹⁵³ Stanisław Bonifacy Jundziłł, „Pamiętniki życia księdza Stanisława Jundziłła“, in: *Archiwum do dziejów literatury i Oświaty w Polsce*, 1914, t. 13, s. 106.

¹⁵⁴ M. Brensztein, 1922, s. 24.

¹⁵⁵ D. Beauvois, 1991, t. 1, s. 164.

¹⁵⁶ M. Brensztejn, 1922, s. 122, išnaša 75.

¹⁵⁷ Apie šį asmenį žr.: J. Bieliński, 1899–1900, t. 3, s. 231, t. 2, s. 597–598, 611; W. Worotyński, 1935, s. 168, 189; K. Kułakowski, 1985, s. 45; J. Kamińska, 2012, s. 130–132.

lijonų mokyklose¹⁵⁸. 1799–1803 m. jis ėjo Dogminės teologijos katedros viceprofesoriaus pareigas, o grįžus Tomaszewskiui, buvo perkeltas į adjunktus. Kułakowskio nuomone, universiteto valdininkai traktavo Korzą kaip rezervinį dėstytoją¹⁵⁹ – jam pavesdavo dėstyti su teologija nesusijusius dalykus – matematiką ir kanonų teisę¹⁶⁰. Taigi, nors Korza ir turėjo didelį darbo stažą ir mokėjo kelias užsienio kalbas, profesoriumi taip ir netapo.

Trečiasis bazilijonų vienuolijos atstovas, 17 metų dirbęs universitete, yra astronomijos profesorius Cezaris Kamiński (1765–1827)¹⁶¹. Sulaukęs 16 metų Kamiński įstojo į vienuoliją, 1783–1785 m. kartu su Benjaminu Korza lankė universitete fizikos ir matematikos paskaitas, o baigęs studijas buvo siunčiamas dirbti provincijos mokyklose. Būdamas 29 metų jis Romoje įgijo teologijos daktaro laipsnį. Nuo 1797 iki 1809 m. ėjo universiteto astronomijos katedros adjunkto ir viceprofesoriaus, o nuo 1809 m. – profesoriaus pareigas¹⁶². Taip pat dirbo observatorijoje padėjėju. Nors Kamiński nepaliko originalių mokslo darbų, Stanislovas Bonifacas Jundzilas ir Józefas Bieliński priskiria jį prie žymių universiteto ir buvusios LDK kultūros asmenybių. Apskritai amžininkai vertino Kamiński profesionalumą, darbą su studentais ir pastangas stiprinti universiteto autoritetą. 1814 m. profesorius Kamiński buvo išrinktas Lietuvos bazilijonų provincijolu ir

išvyko iš Vilniaus. Profesoriumi Kamińskiui atsistatydinus, universitetas skyrė jam metinę 250 sidabrinių rublių pensiją¹⁶³. Buvęs astronomijos profesorius, eidamas Lietuvos bazilijonų provincijolo pareigas, nuveikė daug reikšmingų darbų, siekdamas apsaugoti vienuoliją nuo sunaikinimo, ypač rūpinosi jaunimo švietimu. Paskutiniu jo reikšmingu darbu laikomas Žyrovicų gimnazijos įsteigimas¹⁶⁴. Vilniaus universiteto istorikas J. Bieliński priskyrė profesorių Kamiński prie paskutinių unijos gynėjų¹⁶⁵.

Apie bazilijono Inocento Kniažyńskio (1752–1792/3) darbą einant astronomijos viceprofesoriaus pareigas žinoma tik iš 1791 m. Edukacinės komisijos protokolo, kuriame jam numatyta mokėti dviejų tūkstančių auksinų dydžio metinę algą¹⁶⁶. Kniažyńskis mirė 1792 ar 1793 m.¹⁶⁷ ir todėl aišku, kodėl apie jo akademinę veiklą tyrėjams trūksta informacijos¹⁶⁸.

Bazilijonų vienuolijai kurį laiką priklausė dar vienas talentingas dėstytojas, vienas geriausių Gotfrydo Grodeko mokinių ir bibliotekos prefekto padėjėjų, Simonas Feliksas Žukovskis (1782–1834). Žukovskis, kilęs iš Minsko gubernijos (Barysavo pavieto)¹⁶⁹, įstojo į vienuoliją 1798 m.¹⁷⁰ ir mokėsi bazilijonų mokyklose. XIX a. pradžioje jis mokytojavo Padu-

¹⁵⁸ *Akt Wizyty Klasztoru Wileńskiego...* 1804 11 29, VUB RS, F4-(A755)28497, l. 8r–8v.

¹⁵⁹ K. Kułakowski, 1985, s. 45.

¹⁶⁰ W. Worotyński, 1935, s. 189; K. Kułakowski, 1985, s. 45.

¹⁶¹ Apie šį asmenį žr.: J. Bieliński, 1899–1900, t. 3, s. 213–214; W. Charkiewicz, 1928, p. 216–218; J. Kamińska, 2012, s. 152; L. Laureš, 2015, 15, s. 65–75.

¹⁶² J. Bieliński, 1899–1900, t. 3, s. 213.

¹⁶³ L. Laureš, 2015, s. 66.

¹⁶⁴ W. Charkiewicz, 1928, p. 218.

¹⁶⁵ J. Bieliński, 1899–1900, t. 3, s. 214.

¹⁶⁶ *Protokoły posiedzeń Komisji Edukacji Narodowej, 1786–1794*, opracował Tadeusz Mizia, Wrocław [etc.], 1969, s. 308; M. Pidylyczak-Majerowicz, 1986, s. 52.

¹⁶⁷ [*Lietuvos bazilijonų provincijos kanoninės vizitacijos, 1793–1798 m.*], Austrijos nacionalinė biblioteka, SN 3849, l. 163r., 167r.

¹⁶⁸ J. Kamińska, 2004, s. 88.

¹⁶⁹ J. Bieliński, 1899–1900, t. 3, s. 363.

¹⁷⁰ *Akt Wizyty Klasztoru Wileńskiego...* 1804 11 29, VUB RS, F4-(A755)28497, l. 7v.

bysio bazilijonų mokykloje, iš kurios buvo perkeltas į Vilniaus Švč. Trejybės bazilijonų vienuolyną studijuoti universitete¹⁷¹. 1805 m. Žukovskiui suteiktas teologijos magistro laipsnis, o po trijų mėnesių jis pradėjo dėstyti graikų kalbą, kitais metais buvo įdarbintas bibliotekos prefekto padėjėju. 1808 m., gavęs adjunkto pareigas, pradėjo dėstyti Vyriausiojoje dvasinėje seminarijoje prie Vilniaus universiteto hebrajų kalbą¹⁷². Akademinė veikla padėjo jaunajam mokslininkui apsispręsti ir jis išstojo iš vienuolijos¹⁷³. Visgi šis įvykis neturėtų sumenkinti bazilijonų vienuolijos vaidmens ugdant Žukovskį. Anot Bielińskio, pirmas graikų ir hebrajų kalbų pamokas Žukovskiui davė būtent bazilijonas – Vilniaus vienuolyno tėvas Hipolitas Fabrickis¹⁷⁴. Kaip žinoma, vėliau Žukovskis parašė nemaža graikų ir hebrajų kalbų vadovėlių, chrestomatijų ir žodynėlių¹⁷⁵.

Išvados

1. 1617–1832 m. Vilniaus universitete mokėsi daugiau kaip 100 jaunuolių iš bazilijonų vienuolijos. Iki 1774 m. didžiausia dalis studentų bazilijonų patekdavo į universitetą Vilniaus popiežiškosios seminarijos tarpininkaujami. Panaikinus Jėzaus draugiją, bazilijonai dažniausiai būdavo nukreipiami į universitetą iš vienuolynų. XVIII a.

antroje pusėje–XIX a. pirmais dešimtmečiais šios vienuolijos nariai sudarė gana didelę studentų vienuolių grupę. Baigę universiteto studijas bazilijonai eidavo svarbias pareigas vienuolijos ir Unitų Bažnyčios hierarchijoje. Dauguma absolventų tapdavo vienuolynų mokyklų filosofijos ir teologijos profesoriais, o po ATR švietimo reformos – viešųjų mokyklų mokytojais. Bazilijonų vadovybė neskatino savo studentų mokslinės veiklos, bet dėjo pastangas kelti jų dvasinę kvalifikaciją, reikalingą religinei misijai.

2. 1803–1832 m. Vilniaus universiteto, valdžiusio Vilniaus mokymo apygardą, ir bazilijonų vienuolijos bendradarbiavimas švietimo srityje davė abipusės naudos. Vienuolija užtikrino tam tikros Vilniaus mokymo apygardos mokyklų dalies materialinį išlaikymą, o universitetas tapo vienuolijos interesų atstovu ir gynėju Rusijos vyriausybės institucijose. Universiteto uždarymas 1832 m. sugriovė krašto mokymo ir ugdymo sistemą, šaknimis susijusią su LDK kultūra, ir palengvino bazilijonų vienuolijos sunaikinimą.

3. 1791–1792 m. į universitetą dėstyti pirmą kartą pakviesti du bazilijonai – Inocentas Kniažyńskis ir Augustinas Tomaszewskis, 1797 m. – Cezaris Kamińskis, o 1799 m. – Benjaminas Korza. Taigi, kalbant apie universiteto dėstytojų socialinę kilmę, be eksjėzuitų, pijorų ir misionierių, taip pat turi būti minimi bazilijonų vienuolijos atstovai. Bazilijonai dėstytojai (profesoriai ir viceprofesoriai) nepasizymėjo ypatingais mokslo pasiekimais. Vis dėlto jų darbas aukštojoje mokykloje vertintinas kaip bazilijonų vienuolijos visuomeninio pripažinimo ženklas.

¹⁷¹ J. Bieliński, 1899–1900, t. 3, s. 363.

¹⁷² W. Worotyński, 1935, s. 189.

¹⁷³ Manytina, kad iš vienuolių luomo Žukovskis išstojo apie 1807 m.

¹⁷⁴ J. Bieliński, 1899–1900, t. 3, s. 363. Archyvinuose šaltiniuose šio vienuolio pavardė rašoma *Fabrzycki*. Pavyzdžiui: *Akt Wizyty Klasztoru Wileńskiego...* 1804 11 29, VUB RS, F4-(A755)28497, l. 7v.

¹⁷⁵ W. Worotyński, 1935, s. 189–190. Žukovskis savo literatūrinius darbus kartais pasirašinėjo vienuoliniu vardu, t. y. Sebastijonas, kartais krikšto vardu – t. y. Simonas Feliksas. Žr.: J. Bieliński, 1899–1900, t. 3, s. 363.

BIBLIOGRAFIJA

- Alma Mater Vilnensis, 2009 – *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai*, kolektyvinė monografija, Alfredas Bumblauskas... [et al.], Vilnius, 2009 (2-a laida: 2012).
- Beauvois D., 1991, t. 1 – Daniel Beauvois, *Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich, 1803–1832*, t. 1, Uniwersytet Wileński, Rzym, Lublin, 1991.
- Beauvois D., 1991, t. 2 – Daniel Beauvois, *Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich, 1803–1832*, t. 2, Szkoły podstawowe i średnie, Rzym, Lublin, 1991.
- Beauvois D., 2010 – Daniel Beauvois, *Wilno – polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego, 1803–1832*, Wrocław, 2010 (2-a laida: 2012).
- Bieliński J., 1899–1900 – Józef Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, 3 t., Kraków, 1899–1900.
- Bieńkowski L., 1969 – Lubomir Bieńkowski, „Organizacja kościoła wschodniego w Polsce“, in: *Kościół w Polsce*, vol. 2, ed. Jerzy Kłoczowski, Kraków, 1969.
- Brensztejn M., 1922 – Michał Brensztejn, *Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie do roku 1832-go*, Wilno, 1922.
- Bunia M., 2012 – Marek Bunia, „Pamiętnik ojca Tymoteusza Szczurowskiego – studium źródłoznawcze“, in: *Bibliotekarz Lubelski*, 2012, r. 55, [interaktyvus], in: <http://hl.wbp.lublin.pl/wbp/images/stories/publikacje/biblio_lubel/bibliotekarz_2012.pdf>, [2018 10 25].
- Charkiewicz W., 1928 – Валеріян Харкевич, „3 минулого Жировицької семінарії“, in: *Anallecta OSBM*, 1928, t. 3, vyp.1–4, p. 213–224.
- Charkiewicz W., 1928a – Валеріян Харкевич, „3 історії папського алумнату у Вільні“, in: *Anallecta OSBM*, 1928, t. 3, vyp.1–4, p. 552–562.
- Charkiewicz W., 1929 – Walerian Charkiewicz, *Ostatne lata alumnatu papieskiego w Wilnie*, Wilno, 1929.
- Grickevičius A., 1994 – Artūras Grickevičius, „Popiežiškoji seminarija Vilniuje ir teologija (XVI a. pabaiga – XVII a. pirmoji pusė)“, in: *LKMA metraštis*, 1994, 8, p. 57–92.
- Grickevičius A., 1998 – Artūras Grickevičius, „Unitų mokymas bei jų kunigų rengimas ir popiežiškoji seminarija Vilniuje iki 1665 m.“, in: *LKMA metraštis*, 1998, 12, p. 349–385.
- Grickevičius A., 2003 – Artūras Grickevičius, *Bažnyčios istorija: mokomoji knyga*, Kaunas, 2003.
- Grickevičius A., 2008 – Artūras Grickevičius, *Vilniškė popiežiškoji seminarija 1583–1655 metais* (Iš Lietuvos religinio ugdymo istorijos), Vilnius, 2008.
- Homolicki M., 1843 – [Michał Homolicki], „Dwa pomniki cerkwi św. Trójcy w Wilnie“, in: *Wiżerunki i Roztrząsania Naukowe*, 1843, t. 24, Wilno, s. 110–127.
- Kamińska J., 2004 – Janina Kamińska, *Universitas Vilnensis: Akademia Wileńska i Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego, 1773–1792*, Warszawa, 2004.
- Kamińska J., 2012 – Janina Kamińska, *Universitas Vilnensis 1793–1803: od Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego do Imperatorskiego Uniwersytetu Wileńskiego*, [Warszawa], 2012.
- Kamińska J., 2017 – Janina Kamińska, „Mistrzowie wśród profesorów Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego“, in: *Wychowawca, nauczyciel, mistrz: o potrzebie mądrości, autorytetu i cnoty*, Wrocław, 2017, s. 97–108.
- Kažuro I., 2017 – Ina Kažuro, „Vilniaus bazilijonų spaustuvis (1628–1845) veiklos organizavimas“, in: *Knygotyra*, 2017, 69, p. 7–41.
- Klimov S., 2011 – Сергей Климов, *Базиліане*, Могилев, 2011.
- Kułakowski K., 1985 – Kazimierz Kułakowski, „Katedra teologii moralnej w Uniwersytecie Wileńskim w latach 1803–1832“, in: *Studia Teologiczne*, 1985, 3, p. 41–64.
- Kułakowski K., 1986 – Kazimierz Kułakowski, „Nauczanie teologii w Oddziale nauk moralnych i politycznych Uniwersytetu Wileńskiego (1803–1832)“, in: *Studia Teologiczne*, 1986, 4, p. 51–77.
- Kultūrų kryžkelė, 2017 – *Kultūrų kryžkelė. Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas: kolektyvinė monografija*, Autoriai: Vadimas Adadurovas, Ivanas Almesas... [et al.], Vilnius, 2017.
- Laureš L., 2015 – Леанід Лаўрэш, „Выбітныя манахі-базіліане часоў ліквідацыі ўніі“, in: *Biuletyn Historii Pogranicza*, 2015, 15, s. 65–75, [interaktyvus], in: <<http://pth.uwb.edu.pl/biuletyn/bhp15.pdf>>, [2018 10 25].
- Mosejčuk L., 2016 – Людмила Мосейчук, „Полоцкая униатская семинария: основание и расцвет“, in: *Научные труды Республиканского института высшей школы, Исторические и психолого-педагогические науки*, Вып. 16, Часть 1, Минск, 2016, с. 216–224, [interaktyvus], in: <<http://elib.bsu.by/handle/123456789/160060>>, [2018 10 25].

Nazarko I., 1962 – Ириней Назарко, *Київські та Галицькі митрополити: біографічні нариси (1590–1960)*, Торонто, 1962.

Rajevskij L., 1883 – Лев Паевский, „Архив соборной церкви в г. Бяле (продолжение)“, in: *Холмско-Варшавский епархиальный вестник*, 1883, № 24, с. 425–428.

Pidtyrczak-Majerowicz M., 1986 – Maria Pidtyrczak-Majerowicz, *Bazylianie w Koronie i na Litwie: Szkoły i książki w działalności zakonu*, Warszawa, Wrocław, 1986.

Piechnik L., 4 t., 1983–1990 – Ludwik Piechnik, *Dzieje Akademii Wileńskiej*, 4 t., Rzym, 1983–1990.

Poplatek J., 1932 – Иван Поплятек, „Студенти василян у Віленській академії“, in: *Analecta OSBM*, 1932, 4, fasc. 1–2, p. 211–218.

Poplatek J., 1994 – Jan Poplatek, „Alumnat papiesski w Wilnie“, in: *Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce: wybór artykułów*, Kraków, 1994, s. 97–114.

Słownik Polskich teologów, 1982 – *Słownik Polskich teologów katolickich*, t. 3: M–R, pod red. Hieronima Eug. Wyczawskiego, Warszawa, 1982.

Szybiak I., 1973 – Irena Szybiak, *Szkolnictwo Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim*, Wrocław [etc.], 1973.

Šenavičienė I., 1994 – Ieva Šenavičienė, „Vilniaus vyriausiosios seminarijos gamtos mokslų byla“, in: *LKMA metraštis*, 1994, 8, p. 97–105.

Vasiliauskienė A., 2003 – Aldona Vasiliauskienė, „Trumpa pažintis su vienuoliais bazilijonais“, in: *Vienuoliai bazilijonai ir Bazilijonai: specialus „Mūsų dienų“ priedas tarptautinei-praktinei konferencijai „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: Švietėjiška veikla“*, [S. 1.], [2003], p. 6–7.

Vilniaus universiteto istorija, 1976 – *Vilniaus universiteto istorija, 1579–1803*, red. kolegija: Jonas Kubilius, Vytautas Merkys... [et al.], Vilnius, 1976.

Vilniaus universiteto istorija, 1977 – *Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940*, red. kolegija: Jonas Kubilius, Vytautas Merkys... [et al.], Vilnius, 1977.

Vilniaus universiteto istorija, 1994 – *Vilniaus universiteto istorija, 1579–1994*, Vilnius, 1994.

Wereda D., 2013 – Dorota Wereda, *Biskupi unickiej metropolii Kijowskiej w XVIII wieku*, Siedlce–Lublin, 2013.

Wołyniak [Giżycki J.], 1906 – Wołyniak [Jan Giżycki], *Siedziba bazylianów w Torokaniach*, Kraków, 1906.

Worotyński W., 1935 – Wiktor Worotyński, *Seminarjum Główne w Wilnie, powstanie i pierwszy okres dziejów (1803–1816): dysertacja doktorska*, Wilno, 1935.

Worotyński W., 1938 – Wiktor Worotyński, *Seminarjum Główne w Wilnie: drugi okres dziejów i zniesienie (1816–1833)*, Wilno, 1938.

THE CONNECTIONS BETWEEN THE BASILIAN ORDER AND VILNIUS UNIVERSITY

Ina Kažuro

S u m m a r y

Vilnius University has been the preeminent high school of The Grand Duchy of Lithuania for several centuries, spreading its influence across different areas of public life – religion, politics, culture. This article analyzes the influence of the Vilnius Alma Mater on the development of the Order of Saint Basil the Great (which had operated between 1617–1839). To that end, three aspects, revealing the connections of the two establishments, are distinguished: Basilians as university students, Basilians as university professors, and Basilians as university partners in the field of education. The research indicates that over a hundred young Basilians were studying in Vilnius University between 1617 and 1832. The members of the Basilian

Order constituted a significant group of monk students from the mid-18th to the early 19th centuries. Cooperation in administering secondary schools yielded mutual benefits for both Vilnius University, which supervised the Vilnius educational district in 1803–1832, and the Basilian Order. The Order secured maintenance and provided support for a certain part of the Vilnius educational district schools, while the University became the protector and representative of the Order's interests in Russian governmental institutions. The employment of Basilian lecturers (professors and vice-professors) at Vilnius University indicates the public recognition of the Order.

*Iteikta 2018 10 30
Parengta skelbti 2018 12 10*